

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНТЕГРАЦІЙНИЙ РУХ – ІДЕЯ І ДІЙСНІСТЬ

У статті йдеться про європейський інтеграційний рух української держави в контексті європейської міжнародної політики.

Ключові слова: європейський рух, міжнародна політика, міжнародний договір.

The article is about the European integration movement of the Ukrainian state in the context of European international politics.

Key words: European movement, international politics, international treaty.

W artykule przeprowadzono analizę ruchu eurointegracyjnego państwa ukraińskiego w kontekście europejskiej polityki międzynarodowej.

Słowa kluczowe: ruch europejski, polityka międzynarodowa, umowa międzynarodowa.

У журналі «Politische Hefte 450», видання фундації Ганса Зайделя – колишнього видатного члена баварської Християнської Соціальної Унії за січень-лютий 2006 року, надруковано статтю «Україна по цей, чи по той бік європейських кордонів», у якій автор висловлює думку, що Україна в історичному та культурному – а то й релігійному – аспекті, належить до Європи. Однак автор статті ставить доволі гостре, але виправдане запитання: чи Україна вже дозріла до членства в цій європейській організації? Щоб відповісти на нього, належить насамперед з'ясувати, що пересічний громадянин України розуміє нині під поняттям Європа і що для нього означає термін об'єднана Європа. Опитувані нами громадяни розуміють під терміном Європа передусім географічний об'єкт, континент із багатьма національними державами, національними культурами, національною історією й особливо національними економічними інтересами. Ті, хто знає дещо про Європейський Союз, розглядають інституцію лише як меркантильне об'єднання, яке приймає рішення про членство нових країн виключно на основі економічних критеріїв.

Справді, стратегічні моменти відіграють певну роль, однак складається враження, що тут є принцип «до певної межі, інакше Кремль протестуватиме». Про це свідчить конференція в Бухаресті, на якій канцлер Німеччини Анджела Меркель зайняла щодо проблеми членства України в Європейській Унії вороже становище.

У більшості переважає думка, що пан'європейський рух започаткував у 1957 р. у Римі «Римський Клуб». Утім того, що шлях до Рима був складний і проблемний, що сучасний європейський інтеграційний процес має своє

коріння в ідеях Ріхарда Куденгове Калергі – засновника Пан'європейської Унії, ніхто з моїх співрозмовників не знав.

Ця міжнародна організація, після її заснування в 1922 році, почала діяти майже у всіх країнах Європи. До її членів належали геніальний фізик Альберт Ейнштейн, французький міністр закордонних справ Арістід Бріан, німецький письменник Томас Манн, молодий мер міста Кельн, пізніший канцлер Німеччини Конрад Аденауер, канцлер Австрії Бруно Крайске, президент Франції Жорж Помпиду, французький прем'єр-міністр Раймонд Бар, іспанський письменник і філософ Сальвадор Рохо.

Прихильниками цієї ідеї були теж президент Австрії Карл Реннер, французький прем'єр Едуард Ерйо, лідер французького робітничого руху Леон Блюм і міністр закордонних справ Франції Роберт Шуман. У Великій Британії її підтримували консервативний міністр Лео Емелі та провідний політик лейбористської партії Гендерзон Ерцор. Однак найбільші заслуги в галузі поширення пан'європейської ідеї після Другої світової війни належать спадкоємцеві графа Куденгове Калергі, довголітньому міжнародному президентові Пан'європейської Унії і сучасному почесному президентові організації, нащадкові австрійських цісарів доктору Отто фон Габсбургу.

У 2007 році минуло 85 років від моменту, коли молодий граф Ріхард Куденгове Калергі опублікував у віденській газеті «Presse» та берлінській «Vossische Zeitung» статті, які дали перший поштовх до виникнення пан'європейського руху. Його так званий пан'європейський заклик (1922) привернув увагу та викликав сенсаційну реакцію широких кіл європейських політиків,

письменників та вчених, у результаті чого Куденгове Калергі постановив надати своїй ідеї організаційних форм. Таким чином, мрія мала стати реальністю. Уже 1923 року Куденгове Калергі в передмові до своєї монографії «Пан'європа», яка була перекладена майже усіма мовами світу й сягнула багатомільйонного тиражу, писав так: «Ця книжка призначена започаткувати грандіозний політичний рух, який дримає у всіх народів Європи. Багато людей мріють про об'єднану Європу, але мало хто з них готовий її творити... Єдина сила, яка може Пан'європу реалізувати, – це воля європейців. Таким чином, у руках кожного європейця лежить частина долі його світу». Куденгове Калергі особливу увагу присвячував європейській молоді. «Причина занепаду Європи, – писав він, – є політичною, а не біологічною. Не народи Європи відсталі, а її політична система. Здійснити тут зміни є завданням насамперед європейської молоді».

Цікавою є пересторога Куденгове Калергі стосовно орієнтації деяких тодішніх європейських політиків. Він пише: «У публічних дискусіях багато мовиться про європейські проблеми, але не про проблеми Європи, в яких вони закорінені. Європа, яка майже зовсім втратила свою певність, очікує допомоги ззовні. Одні від Росії, другі від Америки. Обидва ці сподівання є для Європи небезпечними. Ні Захід, ні Схід не хочуть її рятувати. Радянський Союз бажає її завоювати, Америка – купити. Між Сциллою совітської військової диктатури та Харибдою американської диктатури фінансової проходить вузький шлях, який веде до кращого майбутнього. Цей шлях – Пан'європа».

Незважаючи на певні економічні аспекти Куденгове Калергі, йшлося насамперед про сприйняття розвитку особливостей європейської культури, про зміцнення почуття спільноти та духовного споріднення європейців. У відповідь скептикам, які розглядали пан'європейську ідею як утопію, Куденгове Калергі писав: «На це належить відповісти, що кожна велика історична подія починалася як утопія, а закінчувалася як реальність. Питання, чи ідея залишиться утопією, а чи стане реальністю, залежить, звичайно, від інтенсивності дій її прихильників».

У квітні 1924 року з'явився перший номер журналу «Пан'європа», який був офіційним органом пан'європейської унії. У 1926 році, з 3 по 6 жовтня, у Відні проходив перший конгрес цієї організації, на якому були присутні 2000 осіб, що представляли 24 нації. Куденгове Калергі був обраний її президентом (у 1927 році

почесним міжнародним президентом унії став французький міністр внутрішніх справ Арістід Бріан). Це був акт, який дав пан'європейському рухові можливість стати активним на міжнародному політичному державному рівні. У 1929 році Бріан на зборах Ліги Націй у Женеві подав офіційну пропозицію почати здійснювати заходи для створення Унії Європейських Держав.

Однак, коли в Німеччині прийшов до влади Адольф Гітлер, шанси цього руху набагато зменшилися. Пан'європейську Унію в Німеччині нацисти заборонили, її членів почало переслідувати гестапо, а публікації Куденгове Калергі було знищено. Після т.зв. «аншлюсу» Австрії в 1938 році генеральний секретаріат у Відні закрили, архів перевезли до Берліна. В 1945 році совіти забрали його до Москви, де архів перебуває ще й до сьогодні. Коли Куденгове Калергі отримав пересторогу, що гітлерівці планують його арештувати, він утік спершу до Швейцарії, а потім до США. Там і зустрів він свого пізнішого найближчого співробітника доктора Отто фон Габсбурга.

Після Другої світової війни відбувся розподіл Європи, що змусило Пан'європейську Унію обмежити свою діяльність тільки на західній частині континенту. Однак, лідери пан'європейського руху не погоджувались із новою ситуацією і надалі послідовно намагалися реалізувати свою загальноєвропейську концепцію. Куденгове Калергі вирішив скликати т.зв. «Європейську конституанту» і заснував у 1947 році Європейську Парламентську Унію. Це сталося після письмового опитування 3913 парламентарів дванадцяти європейських держав, яке стосувалося організації Європейської Федерації в рамках Об'єднаних Націй. Наслідки опитування перевищили усі оптимістичні сподівання, бо 97,2% опитуваних дали позитивну відповідь, що спонукало заснувати Європейську Раду».

Європейська Рада фактично була міжнародною громадською організацією, яка добровільно співпрацювала з офіційною т.зв. Європейською Спільнотою. Першими членами цієї організації були бельгійці, датчани, французи, англійці, ірландці, італійці, громадяни Люксембурга, голландці, норвежці та шведи. Пізніше приєдналися Греція, Туреччина, Ісландія, Західна Німеччина, Австрія, Кіпр, Швейцарія, Мальта, Ліхтенштейн, Португалія та Іспанія. Мета організації передбачала збереження та сприяння принципів свободи і спільної європейської духовної спадщини, забезпечення економічного та соціального прогресу й справедливості.

1973 року помер Куденгове Калергі, а на пропозицію президента Франції Жоржа Помпіду новим президентом Пан'європейської Унії обрано віце-президента доктора Отто фон Габсбурга, який продовжував політику свого попередника, доповнивши її організаційну структуру новими компонентами. Найважливішою його інновацією було перетворення елітарної організації, яку побудував Куденгове-Калергі, на майже масовий рух. Завдяки доктору фон Габсбургу в 1957 році було засновано – спершу в Німеччині, а згодом і в інших країнах Європи – молодіжну організацію Пан'європейської Унії.

На зборах 10 грудня 1995 р. у Страсбурзі представники національних секцій Пан'європейської Унії підкреслили, що ця організація є міжнародним і позапартійним рухом, який надалі залишається вірним політичним ідеям та ідеалам засновника Ріхарда Куденгове Калергі. Представлена ним у 1922 році візія свободи, законності та миру не втратила своєї актуальності після історичних змін, які сталися в післявоєнні роки. У прийнятій тоді т.зв. «Страсбурзькій основній заяві» містилася важлива декларація: «Визволення народів Середньої та Східної Європи від совітсько-комуністичного ярма відкрило нову фазу європейської історії, яка відчутно збільшила шанси для об'єднання всієї Європи. З цієї причини Пан'європейська Унія не погоджується з тим, що після комуністичного панування певним європейським країнам (у тому числі й Україні) відмовлено у праві на членство в Брюссельському Європейському Союзі».

На жаль, ця заява не вплинула на рішення Європейського Союзу, який надалі веде політику ізоляції деяких корінних європейських країн. На наш погляд, пані А. Меркель створила між Європою та Україною нову залізну завісу.

Брюссельський Європейський Союз

Загальновідомо, що Європейський Союз перебуває нині в критичній ситуації. З моменту колишніх негативних плебісцитів у Франції та Нідерландах панує беспорядність щодо вирішення питання, куди і яким шляхом повинна йти ця брюссельська інституція. Прокламована в червні 2005 року нова програма не мала реальних результатів. Домінували національні інтереси, що загострило критичну ситуацію, підсилена загальним невдоволенням, спричиненим безглуздими указами брюссельської бюрократії. Вимоги громадян країн-членів Європейського Союзу здійснювати європейську політику, яка гарантувала б безпеку і забезпечу-

вала добробут, не були реалізовані. Негативні результати референдумів від 29 травня 2005 р. у Франції і від 1 червня того ж року в Нідерландах виявили, що найвищим пріоритетом майбутньої політики Європейського Союзу мусить бути намагання поновити довір'я громадян до цієї інституції, бо без їхнього схвалення Європейський Союз існувати не може.

Число громадян, які позитивно оцінюють Європейський Союз, перманентно зменшується. У листопаді 2005 р. їх було ще 44%, а в 2007 р. вже тільки 39%. У західноєвропейській пресі постійно з'являються інформації про корупцію, «кумівство», про зростання кількості чиновників, яких у Брюсселі було 20 тисяч, а нині близько 40 тисяч. Замість розв'язувати важливі проблеми, ці службовці множать бюрократичні укази, які стосуються буденних, банальних питань. Давніше Пан'європейська Унія була великою ідеєю. Нині Європейський Союз – це лише економічний конструкт.

На наш погляд, причиною безгосподарності є те, що брюссельські комісари Європейського Союзу, а з ними й інші службовці, віддалилися від первісних шляхетних ідеалів Куденгове Калергі й почали служити ідолові мамони. Силою свого потужного економічного потенціалу Європейський Союз відтіснив на задній план ідейні пан'європейські рухи. До цього спричинився теж факт, що деякі видатні діячі Пан'європейської Унії стали депутатами парламенту і відтак «покровителями» комісарів у Брюсселі. Однак ми не повинні втрачати надії, що майбутнє Європи будуть формувати ідеали багатой європейської культури, до розвитку якої зробила внесок і Україна.

Виявилось, що інституція, побудована на економічних основах, є менш стабільною, ніж та, що спирається на почутті приналежності до спільноти і є результатом політичної волі людей. Романо Проді, колишній президент Європейської Комісії, усвідомлюючи проблему, сказав: «Якщо ми надалі залишатимемося ізольованою структурою, яка примусом нав'язує урядам Європи непопулярні рішення, тоді не маємо дивуватися, що у громадян маліє зацікавлення, зростає недовіра, а то й відкрите несприйняття».

Наш дороговказ

Те, що Брюссельська Комісія створила штучний, для України образливий «cordon sanitaire» і, таким чином, ізолювала від Європи одну з найбільших європейських держав, не може відібрати у неї право на організацію масового громадсько-

політичного руху в душі солідарності з європейськими народами. Однак солідарність – це не уніфікація. Європа майбутнього – це не ливарня, не тигель, у якому сплавлено всі європейські культури, подібно як це діється у США. Американський громадянин, незалежно від його походження, хоче якнайшвидше стати американцем. Не диво, отже, що один видатний член Наукового товариства ім. Тараса Шевченка з Філадельфії, Леонід Рудницький, кілька років тому заявив на Львівському телебаченні, що його «українські кості вже давно поросли грубим американським м'ясом». Інакше європейці: незалежно від того, де живуть, вони надалі залишаються німцями, французами, італійцями, українцями.

«Все, що захоплює на цій малій території, пов'язане з цими чудовими різноманітними культурами», – каже англійський політолог Тімоті Гардон Еш.

Європа – це культурна багатоманітність, у чому є її сила. Про це мусять пам'ятати лідери європейського руху в Брюсселі й Страсбурзі. Вони мають диференціювати, а не втискати все в один псевдоєвропейський корсет. Європа мусять себе заново визначити. Належить усвідомити, що наш континент ніколи не буде фінальним твором, а тільки об'єктом перманентних процесів. Європейський прогрес – це історичний ланцюг намагань, експериментів та помилок.

Після гіркого досвіду, невдач та розчарувань європейці повинні звільнитися від ідеї європейської наддержави. Спільні інтереси, а не уніформована одностайність, мають карбувати обличчя майбутньої Європи.

Куденгове Калергі був першим, хто конкретизував пан'європейську ідею, але він не був єдиним. Щоразу більше європейців висувають пропозиції стосовно розв'язання цієї проблеми. Французький політолог Жан-Марк Феррі у своїй студії «Проблема європейської держави» аналізує для французів дуже дразливе питання часткового зречення суверенітету. Виходячи із форми федерації суверенних держав, Феррі пропонує створити «космополітичну державу», народи якої зберегли б свою культуру, але формували б політичне буття на основі однорідного правового ладу. Це суспільство нового виду було б сперте на трьох «стовпах»:

- мистецтві компромісів, демократичній толерантності;
- наднаціональному законодавстві;
- активній участі громадян у суспільному житті.

Кожна пан'європейська концепція мусять виходити з усвідомлення, що Європа – це конгломерат народів і що немає європейського народу. Можливо, колись буде встановлено і ратифіковано європейську конституцію, яка нормуватиме співжиття європейських народів, але сумніваємося, чи колись постане європейська держава, бо не тільки англійці чи французи ніколи не відмовляться від свого суверенітету на користь європейської наддержави, але теж і нові, визволені від комуністичного панування демократії Східної Європи. На думку колишнього прем'єра федеральної землі Німеччини Баден-Віртенберг Лотара Шпета, концепція Сполучених Штатів Європи мусять бути передана до архіву тому, що такої держави громадяни європейських країн не хочуть!

Пан'європейські рухи виступають за вільний розвиток самовідповідальної людини, за зміцнення сім'ї, за Європу, основану на принципах солідарності та субсидіарності, на християнській етиці. Християнство – це душа Європи. Основи християнської етики не суперечать нехристиянам, які зробили певний внесок у духовно-культурний розвиток нашого континенту і є частиною його багатства.

Твердження Куденгове Калергі про те, що майбутнє Європи творитимуть об'єднані шляхетними вартостями люди, які черпатимуть натхнення з багатой європейської історії культури, є правильним і актуальним. І тому не химерні економічні інтереси, а тільки духовні вартості будуть тим цементам, який скріплюватиме єдність європейських народів.

Наша українська культура, незасмічена надмірною цивілізацією, може і повинна дати свій значний внесок у процес мирної, дружньої співпраці європейських народів. У цьому бачимо доцільність створення нового пан'європейського руху України. Питання, чи ідея європейської солідарності стане популярною в Україні чи, як пише Куденгове Калергі, залишиться утопією, а чи стане реальністю, залежатиме, звичайно, від кількості її прихильників, їхньої енергії та інтенсивності дії.

Завданням майбутньої діяльності українського європейського руху було б намагання дати свій позитивний внесок у процес реалізації представлених ідеалів. Відтак було б створено передумови для забезпечення суверенній Україні місця в колі європейських народів як рівної з рівними.